

فعل کشنده

در فقه شیعه و حقوق کیفری ایران

تألیف

میثم موسی زاده

انتشارات حق شناس
HAGHSHENASS
PUBLICATION

۱۳۹۴

سرشناسه	: موسی زاده، میثم، ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: فعل کشنده در فقه شیعه و حقوق کیفری ایران / تألیف میثم موسی زاده.
مشخصات نشر	: رشت: حق شناس، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۶ص: جدول، نمودار.
شابک	: ۸۵۰۰۰ ریال ۴-۳۳-۷۳۰۴-۶۰۰-۹۷۸ :
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: قتل (فقه)
موضوع	: قتل عمد (فقه)
موضوع	: ۱- -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: ۲- -- حقوق جزا -- ایران
رده بندی کنگره	: BP۱۹۵/۳/م۰۷۱۳
رده بندی دیویی	: ۹۷/۰۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۸۴۳۰۵

نام کتاب	: فعل کشنده در فقه شیعه و حقوق کیفری ایران
تألیف	: میثم موسی زاده
ویراستار	: رحیمه سلیمانی
ناشر	: نشر حق شناس
چاپ اول	: ۱۳۹۴
چاپخانه و صحافی	: طرفه
قیمت	: ۸۵۰۰۰ ریال
شمارگان	: ۵۰۰
شابک	: ۴-۳۳-۷۳۰۴-۶۰۰-۹۷۸-ISBN 978-600-7304-33-4

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مرکز نشر و پخش: رشت - سبزه میدان - نیش بیستون - مرکز تجاری سبز
تلفن: ۳۳۲۴۴۴۱۴ نمابر: ۳۳۲۴۶۷۶۹ همراه: ۰۹۱۱۶۳۴۷۸۲۰

علائم اختصاری

ق.ا.....	قانون اساسی
ق.م.ع.....	قانون مجازات عمومی
ق.م.ا.....	قانون مجازات اسلامی
ق.ت.د.ع.ا.....	قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب
ق.ح.ق.د.....	قانون حدود، قصاص و دیات
ا.ح.ق.....	اداره کل حقوقی و تدوین قوه قضائیه
ق.م.ج.ن.م.....	قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح
ج.....	جلد
ش.....	شماره
ص.....	صفحه
ه.ق.....	هجری قمری
ه.ش.....	هجری شمسی
۱-۱-۱-۱.....	به ترتیب بخش، فصل، گفتار، مبحث و بند
ایدز.....	Acquired Immunodeficiency Syndrome
HIV.....	Human Immunodeficiency Virus

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۹

۱. بخش اول: کلیات

۱-۱. فصل اول: مفهوم قتل و بررسی تفصیلی آن

۱-۱-۱. تعریف قتل عمد.....	۱۱
۱-۱-۱-۱. از نظر لغوی.....	۱۱
۱-۱-۱-۲. از نظر نظام‌های حقوقی دیگر.....	۱۲
۱-۱-۱-۳. قتل از قرآن کریم.....	۱۳
۱-۱-۱-۴. تعریف قتل عمدی از دیدگاه فقهای شیعه.....	۱۵
۱-۱-۱-۵. تعریف قتل عمدی از دیدگاه علمای حقوق.....	۱۶
۱-۱-۱-۶. تعریف قتل عمدی در قوانین کیفری ایران.....	۱۸

۲-۱. فصل دوم: تحلیل قتل عمد از نظر اکتشافی و دهنده آن

۲-۱-۱. سوابق تاریخی جرم قتل در حقوق کیفری ایران.....	۲۳
۲-۱-۱-۱. قبل از انقلاب.....	۲۳
۲-۱-۱-۲. بعد از انقلاب.....	۲۴
۲-۱-۲. ارکان قتل عمدی.....	۲۶
۲-۱-۲-۱. رکن قانونی قتل عمد.....	۲۶
۲-۱-۲-۲. رکن مادی قتل عمدی.....	۲۹
۲-۱-۲-۲-۱. موضوع قتل عمدی.....	۲۹
۲-۱-۲-۲-۲. رفتار مرتکب.....	۳۱
۲-۱-۲-۲-۳. نتیجه.....	۳۲
۲-۱-۲-۳. رکن معنوی قتل عمدی.....	۳۷
۲-۱-۲-۳-۱. وجوه اشتراک رکن معنوی قتل عمدی م ۲۹۰ ق.م.ا.....	۴۲
الف) علم به حکم.....	۴۲
ب) علم به موضوع.....	۴۲
ج) سوءنیت عام.....	۴۳

۲۴	 (د) سوء نیت خاص
۲۵	 ۲-۳-۲-۲-۱. نقش انگیزه در ساختار رکن معنوی قتل عمدی

۲. بخش دوم: بررسی اعمال نوعاً کشنده در فقه شیعه و حقوق کیفری ایران

۲۷	 ۱-۱-۲. مفهوم عمل مادی فعل نوعاً کشنده و سابقه فقهی آن
۲۷	 ۱-۱-۲-۱. فعل نوعاً کشنده و ضابطه تشخیص و مصادیق آن
۲۷	 ۱-۱-۲-۱-۱. مفهوم عمل نوعاً کشنده (واژه شناسی)
۲۷	 الف) فعل
۲۸	 ب) نوعاً
۲۸	 ج) کشنده
۴۹	 ۲-۱-۱-۱-۲. ضابطه تشخیص افعال و آلات قتاله و تأثیر وضعیت مجنی علیه
۵۳	 ۳-۱-۱-۱-۲. سابقه فعل نوعاً کشنده در فقه شیعه و مصادیق آن
۵۳	 ۱-۳-۱-۱-۱-۲. سابقه فقهی
۵۶	 ۲-۳-۱-۱-۱-۲. مصادیق اعمال نوعاً کشنده از منظر فقهای اسلام (فقه شیعه)
۵۶	 الف) قتل با آلت تیز و برنده یا زهرشی کنند جسم انسان (ذاتاً کشنده)
۵۸	 ب) انداختن مجنی علیه در محل و مکان خطرناک
۶۱	 پ) غرق کردن و سوزاندن
۶۴	 ت) خفه کردن
۶۵	 ث) سم دادن
۶۸	 ج) قتل هنگام خواب
۶۹	 چ) سحر (جادو)
۷۱	 ۲-۱-۲. آلت قتاله
۷۱	 ۱-۲-۱-۲. آلت قتاله از نظر کارشناسی
۷۵	 ۲-۲-۱-۲. مفهوم آلت قتاله در فقه و حقوق کیفری
۷۵	 ۱-۲-۲-۱-۲. آلت قتاله در فقه شیعه
۸۰	 ۲-۲-۱-۲. آلت قتاله در حقوق کیفری
۸۶	 ۳-۲-۱-۲. آلت قتاله در رویه قضائی

۲-۲. فصل دوم: احراز رکن روانی در فعل نوعاً کشنده

- ۲-۲. احراز رکن روانی در فعل نوعاً کشنده ۹۹
- ۲-۲-۱. قصد انجام فعل نوعاً کشنده ۱۰۰
- ۲-۲-۲. صرف وجود عمل نوعاً کشنده (عدم وجود قصد) ۱۰۱
- ۲-۲-۳. علم به کشنده بودن فعل ۱۰۲

۳-۲. فصل سوم: بررسی ترک فعل نوعاً کشنده و ارعاب نوعاً کشنده

- ۳-۲-۱. ترک فعل نوعاً کشنده ۱۰۵
- ۳-۲-۱-۱. ترک فعل در حقوق کیفری ۱۰۶
- ۳-۲-۱-۲. ترک فعل از دیدگاه علمای حقوق ۱۱۱
- ۳-۲-۱-۳. مجرد ترک فعل ۱۱۵
- ۳-۲-۲. رد فعل مسبوق به فعل ۱۱۶
- ۳-۲-۱-۳-۲. ترک فعل ناشی از قرار داد (تعهد) ۱۱۶
- ۳-۲-۳. ترک فعل دیدگاه فقه شیعه ۱۱۷
- ۳-۲-۲. قتل ناشی از ارعاب نوعاً کشنده ۱۲۱
- ۳-۲-۱-۳-۲. ارعاب نوعاً کشنده در سوره آئین ۱۲۱
- ۳-۲-۲. ارعاب نوعاً کشنده در فقه شیعه ۱۲۳

۴-۲. فصل چهارم: ایدز فعل نوعاً کشنده

- ۴-۲-۱. تعریف ایدز و تاریخچه آن ۱۲۷
- ۴-۲-۲. بررسی ایدز به عنوان فعل نوعاً کشنده از منظر فقه شیعه و حقوق کیفری ۱۳۰
- ۴-۲-۱. مجازات تعزیری ۱۳۰
- ۴-۲-۱-۲-۴-۲. انتقال بیماری آمیزشی ۱۳۰
- ۴-۲-۱-۲-۴-۲. شروع به قتل با ایدز ۱۳۱
- ۴-۲-۱-۲-۴-۲. وارد کردن ضرب و جرح عمدی ۱۳۳
- ۴-۲-۱-۲-۴-۲. تهدید علیه بهداشت عمومی ۱۳۴
- ۴-۲-۲-۴-۲. جنایت عمدی (قتل) ۱۳۵
- ۴-۲-۳-۴-۲. بررسی ایدز به عنوان فعل نوعاً کشنده از منظر فقه شیعه ۱۳۹

در حقوق ایران برای اولین بار قتل عمدی با آلت قتاله، در قسمت دوم ماده ۱۷۱ ق.م.ع مصوب سال ۱۳۰۴ مورد تصویب قرار گرفت. این ماده مقرر می‌داشت: «هر کس عمداً به دیگری جرح یا ضربی وارد آورد که منتهی به فوت مجنی‌علیه گردد بدون اینکه مرتکب، قصد کشتن او را داشته باشد اگر آلت قتاله باشد مرتکب در حکم قاتل عمدی است». در خصوص مفهوم آلت قتاله میان حقوقدانان و رویه قضایی آن زمان اختلاف نظر بود. عده‌ای معتقد بودند که منظور از آلت قتاله، آلتی است که ذاتاً قتاله است و یا به اعتبار محل اصابت قتاله می‌باشد. و برخی آلت قتاله را صرفاً در مواردی که ذاتاً قتاله بود می‌پذیرفتند. همین اختلاف نظر در رویه قضایی نیز وجود داشت که موضوع در هیئت عمومی دیوان عالی کشور مطرح شد و نظریه اول مورد تأیید واقع گردید.

پس از انقلاب اسلامی ایران، قتل عمدی با «کار نوعاً کشنده» در بند ۲ م ۲ ق.ح.ق.د مصوب ۱۳۶۱ وجود داشت که عمداً در بند (ب) م ۲۰۶ ق.م.ا مصوب سال ۱۳۷۰ تکرار گردید. در این بند به جای ذکر آلت قتاله که در م ۱۷۱ ق.م.ع در بیان حکم قتل عمدی سابق بکار رفته بود مقنن به، به کارگیری عبارت «کار نوعاً کشنده» مبادرت نمود و همین امر موجب بروز اختلاف نظر میان حقوقدانان گردید. نمایندگان «کار نوعاً کشنده» را معادل آلت قتاله در م ۱۷۱ ق.م.ع سابق دانسته و آراء وحدت رویه صادره از هیئت عمومی دیوان عالی کشور در تفسیر آلت قتاله در آن مورد را به قوت خود فرستاده از جمله وحدت رویه‌ای که پس از تصویب قانون مجازات عمومی در این زمینه در سال ۱۳۳۶ صادر شده است عبارت است از: «مقصود از کلمه آلت قتاله در م ۱۷۱ ق.م.ع وسیله‌ای است که مرتکب به کار برده باشد و به مرگ منتهی شده است اعم است از اینکه وسیله مزبور معمولاً کشنده باشد و یا آنکه از جهت حساس بودن موضع اصابت به مرگ منتهی شده باشد. محدود ساختن قسمت آخر ماده مزبور به مواردی که آلت عرفاً قتاله شناخته شود موافق با منظور ماده مربوط نیست». البته باید متذکر شد که قانونگذار به درستی این نوع قتل را در حکم عمد می‌داند زیرا در قتل عمد عنصر روانی قصد عام و خاص است یعنی قصد فعل و قصد قتل، ولی در این نوع قتل (موضوع م ۱۷۱ ق.م.ع) فقط قصد عام وجود دارد.

بعد از تمدید متوالی چند نوبت قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۰ که بدواً به صورت آزمایشی اجرا شده بود، مقنن نسبت به بازنگری و اصلاح و تصویب قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۹۲ مبادرت نمود که این قانون علی‌رغم مرتفع نمودن برخی از ایرادات م ۲۰۶ ق.م.ا مصوب ۱۳۷۰ در خصوص قتل عمدی نظیر: «تعیین تکلیف قتل‌هایی که فرد یا جمع معینی مقصود قاتل نمی‌باشد نظیر بمب‌گذاری در اماکن عمومی (البته دکتر میر محمدصادقی معتقد است که این بند (ت) از جهت تبیین بیشتر قضیه خوب است که به م ۲۹۰ ق.م.ا اضافه شده است اما بدون بند چهارم هم بند (الف) مفید این معنا بود به عبارت دیگر نبودن این بند هم مشمول همان تفسیری که از جمع در بند (الف) می‌کنیم می‌توانست قرار بگیرد و با تصریح آگاهی و توجه جانی به کشنده بودن فعلش و چگونگی اثبات آن به یاری از ابهامات و ایرادات قبلی را برطرف نموده است، در م ۲۹۰ ق.م.ا که کلیه جنایات عمدی از قتل یا غیره را تبیین و تفکیک می‌کند در بند (ب) در راستای تبیین جنایت عمدی مقرر می‌دارد: «هرگاه مرتکب، عمداً کاری انجام دهد که نوعاً موجب جنایت واقع شده یا نظیر آن، می‌گردد هر چند قصد ارتکاب آن جنایت و نظیر آن را نداشته باشد ولی آگاه و متوجه بود که آن کار نوعاً موجب آن جنایت یا نظیر آن می‌شود».

با توجه به اینکه این ماده قانونی نیز ضابطه‌های تلقی شدن جنایت را «کار نوعاً موجب جنایت واقع شدن» می‌داند و هیچ اشاره‌ای به اینکه عیا، «نوعاً موجب جنایت واقع شدن» کدام است، نکرده است لذا به نظر می‌رسد هنوز همان ابهامات در خصوص تشخیص «کار نوعاً موجب جنایت واقع شدن» و مصادیق آن به قوت خود باقی خواهد بود که با توجه به اینکه قانون مجازات اسلامی به خصوص در کتب حدود، قصاص و دیات که منبعث از فقه می‌باشد، لذا در تعیین و تشخیص ضابطه «کار نوعاً کشنده» و یا «کاری که نوعاً موجب جنایت واقع شده، می‌گردد» باید ابتدا به فقه و نظریات فقهی و سپس به قانون و آراء وحدت رویه توجه شود و از مجموع نظرات معتبر فقهی، و مستندات قانونی فصل مشترکی را به عنوان ضابطه «کار نوعاً کشنده» تعیین و تبیین نمود.